

УДК 630.6: 577.4

М.О. Процишин – ЛНУ ім. Івана Франка

ЗАХИСТ І ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ КАРПАТ

Розкрито питання проекту Ініціативи Карпатського Екологічного Регіону, Проекту дослідження та збереження цінних місцевих популяцій великих хижаків: ведмедів, вовків, рисей та способи їх реалізації. Описано сучасний стан біорізноманіття та екологічний стан Карпат. Наведено статистичні дані. Охарактеризовано напрямки діяльності роботи заповідників.

Ключові слова: біорізноманіття, заповідник, хижаки, експедиція, план збереження, країни партнери, метод.

М.О. Protsyshyn – Lviv NU of Ivan Franko

The protection and reproduction of Carpathian biodiversity

This article is devoted to the issues of the project of Initiative of Carpathian Ecological region, project of investigation and saving valued local populations of big beasts: bears, wolfs, lynxes and ways of their getting into life. Up-to-date state of biological diversity and ecological state of Carpathians are described. There are statistics. The ways of activity of reservation are characterised.

Займаючи загальну площу 209 256 км, Карпатська гірська система, поряд з Альпами та Балканами, характеризується найбільшою біологічною різноманітністю на Європейському континенті. Тут збереглися унікальні природні об'єкти – значні масиви пралісів, ендемічні та реліктові види рослин і тварин, рідкісні рослинні угруповання. Поряд з розмаїттям біологічних видів та ландшафтів Карпати представляють величезне різноманіття духовних та культурних цінностей, народних традицій. Завдяки своїм цінностям, що мають величезне значення в глобальному масштабі, WWP (Всесвітній Фонд Природи) включив Карпати до "Global-200" – реєстру найбільш унікальних екологічних регіонів світу.

Однак зараз, в епоху технологічного прогресу, значних соціально-економічних та частково політичних змін, регіон Карпат перебуває в небезпеці. Такі фактори, як вирубування лісів, інтенсифікація аграрного сектору, висушування заболочених територій, урбанізація та ін. змінили гірський ландшафт майже до невпізнання. Звідси руйнуються ліси, луки та ріки. Перед регіоном все серйозніше постає питання: як вижити у сучасному світі та зберегти унікальні природні і культурні цінності старих часів?

У відповідь на це запитання, організація з охорони природи WWF запровадила в життя так звану Ініціативу Карпатського Екологічного регіону. Метою Ініціативи є збереження природи Карпатських гір та підтримка місцевої економіки і культури на користь теперішнім та майбутнім поколінням людей, які проживають у самому серці Європи. Сама ж Ініціатива Карпатського Екологічного регіону є прикладом унікальної співпраці більш ніж 50 організацій з семи Європейських країн (Австрія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чеська Республіка). Спільні зусилля партнерів Ініціативи спрямовані на розвиток та збереження природи усіх Карпат, незважаючи на політичні та соціальні кордони. Тільки працюючи в цьому вимірі, вимірі який використовує природа та природні процеси, Ініціатива може мати успіх у досягненні своїх цілей по збереженню природи та стійкого розвитку у Карпатах.

WWP запроваджує Ініціативу Вступу до ЄС

22 листопада 2001 року міжнародна організація охорони природи WWF (Австрія), розпочала Ініціативу вступу до Європейського Союзу. Ця Ініціатива буде тривати три роки. Її мета – підвищити обізнаність про наявний стан загрози розвитку довкілля у зв'язку з розширенням Європейського союзу і поряд з цим можливості охорони природи. Ініціатива WWF вступу до Європейського Союзу буде тісно співпрацювати з установами ЄС, національними урядами, комерційними структурами та неурядовими організаціями (НУО). Найважливішою рисою екологічної політики Європейського Союзу є впровадження у країнах-членах ЄС законодавства, за яким буде створено Європейську мережу природоохоронних територій. Однак за даними WWF на даний час у країнах-членах ЄС спостерігається дуже незначне впровадження такого законодавства. Всупереч загальним уявленням про Центральну та Східну Європу, де переважають мертві ліси та промислове виснажені території, майбутні держави-члени зі Сходу внесуть до Європейського Союзу величезну частину природного багатства континенту, включаючи останні великі площі непорушеної живої природи. Тому WWF вірить, що створення природоохоронної мережі, так званої Наш-ге 2000, є надзвичайно важливим у країнах, що готуються до вступу в ЄС, де ландшафти та природні території без сумніву зазнають сильного впливу розвитку індустрії чи іншого господарства, а існуючі системи охорони природи дуже часто є недосконалими.

WWF турбує той факт, що питання довкілля було знято під час розширення ЄС, і що до голосу місцевого населення не завжди прислухаються. Метою WWF є продемонструвати, що вступ до ЄС має також і справжні екологічні вигоди, але можливості для досягнення цих вигод на даний час ще не використовуються. WWF наводить приклад, що багато законодавчих та адміністративних систем, які були прийняті країнами, що є серед кандидатів на вступ до ЄС з метою їхнього узгодження з ЄС, містять суворішу охорону та чіткіші стимули для довкілля, ніж ті закони, які існували до цього.

Ініціатива WWF "Великі хижаки Європи" Міжнародна експедиція з вивчення великих хижих ссавців Карпат

До великих хижих ссавців Карпатського регіону відносять три види – вовка (*Canis lupus*), рись (*Lynx lynx*) та бурий ведмідь (*Ursus arctos*). За найновішими даними тут проживають понад 4000 особин вовка, 2500 рисей та 8000 бурих ведмедів. Проте останніми роками великі хижи ссавці Карпат опинилися під значною загрозою. Перехідний період від планової до ринкової економіки в Карпатському регіоні стимулював посилення тиску людини на природу, розвиток таких негативних явищ як браконьєрство, вирубування лісів, деградація ландшафтів тощо. Така ситуація привертає увагу багатьох науковців та природоохоронних організацій до Карпат.

З 23 грудня 2001 року до 4 січня 2002 року в Українських Карпатах працювала міжнародна експедиція в рамках Проекту Всесвітнього Фонду Природи (WWF) "Великі хижаки Європи". До складу українського етапу експедиції увійшли Валерія Сальваторі – науковець з Саутгемтонівського уні-

верситету, що у Великобританії, Марія-Еліза Гобелінк з Римського зоопарку (Італія) та зоологи з Карпатського біосферного заповідника (Україна) – Ярослав Довганич, Василь Покинйчереда та Богдан Годованець. Основна мета експедиції – збір інформації про сучасний стан популяцій вовка, рисі та ведмеда у Карпатах, визначення їх кількісних та якісних характеристик, встановлення основних лімітуючих факторів та вироблення засад щодо їх збереження. Науковці відвідали території Карпатського, Ужанського й Вишницького національних природних парків, природного заповідника "Горгани" та Карпатського біосферного заповідника. Збір інформації здійснювався різноманітними способами: проводився пошук тварин та їх слідів у природних умовах, вивчалися різні джерела інформації – звіти, публікації, архіви, картотеки, проводилося опитування та анкетування фахівців, місцевого населення. Було зібрано багато різноманітних матеріалів, зокрема картографічних. Наступний крок – ретельне опрацювання та аналіз зібраної інформації з використанням найсучасніших технологій, наприклад географічних інформаційних систем (ГІС).

На превеликий жаль, ситуацію з великими хижими ссавцями в Українських Карпатах назвати благополучною аж ніяк не можна. Такі фактори як браконьєрство, нераціональне ведення лісового та мисливського господарства призвели до того, що чисельність цих тварин різко зменшилася, їх кормова база підірвана, а фактор турбування значно посилюється. У свою чергу низька чисельність диких копитних та інших тварин, що є традиційними об'єктами полювання для хижих ссавців, змушує останніх нападати на свійську худобу і тим самим підписувати собі смертний вирок. Таким чином, якщо не вжити негайних і радикальних заходів, великі хижі ссавці зможуть найближчим часом зникнути з Українських Карпат, як це вже відбулося протягом минулого сторіччя на решті території України.

Досягнення ініціативи

Карпатсько-Дунайський Самміт глав держав (Бухарест, квітень-травень 2001р.). 29-30 квітня 2001 року в Бухаресті пройшов Самміт глав держав з питань довкілля та сталого розвитку у Карпатах та Дунайському регіоні. Організаторами самміту виступив уряд Румунії та WWF. На самміті були присутні більш ніж 400 учасників та 380 журналістів. Разом з державними делегаціями Європейських країн (Австрія, Албанія, Болгарія, Боснія-Герцеговина, Македонія, Республіка Молдова, Німеччина, Польща, Словацька Республіка, Словенія, Угорщина, Україна, Хорватія, Чеська Республіка та Федеративна Республіка Югославія) у самміті взяли участь 8 міністрів з питань довкілля, а також високопоставлені представники Світового Банку UNECE, ПРООН, ЮНЕП, Європейської Комісії, керівництва ЄС, Договору про Стабільність та ОЕСР.

Основна частина роботи Самміту була сформована на основі заходів Ініціативи. Карпатського Екологічного регіону. Зокрема, була представлена діяльність ІКЕ. Завдяки. Самміту національні та міжнародні зусилля зі збереження та сталого розвитку Карпатського регіону та ріки Дунай вступили в нову фазу координації та співпраці.

Надзвичайно важливим кроком у визначенні загальних шляхів збереження довкілля та сталого розвитку було прийняття "Декларації про довкілля та сталий розвиток". Декларація була затверджена 14 главами держав та їх представниками. Цей документ зобов'язує країни до регіональної співпраці з питань довкілля та сталого розвитку.

У роботі Самміту взяли участь також такі фундатори, як ЮНЕП, ЄС, UNECE, Світовий Банк, ЄБРР та ПРООН. Вони виразили своє бажання підтримати проекти в регіоні. А це ще раз засвідчило про вплив КЕІ на розвиток механізму фінансування Карпатського регіону.

Важливим моментом роботи Самміту було внесення пропозиції з боку української делегації щодо прийняття Карпатської Конвенції – правового механізму, який би підтримував регіональну охорону та сталий розвиток Карпатського регіону. Як результат, було розроблено правовий механізм для збереження та сталого розвитку Карпат у контексті 2002 року, проголошеного ЮНЕСКО "Міжнародним Роком Гір".

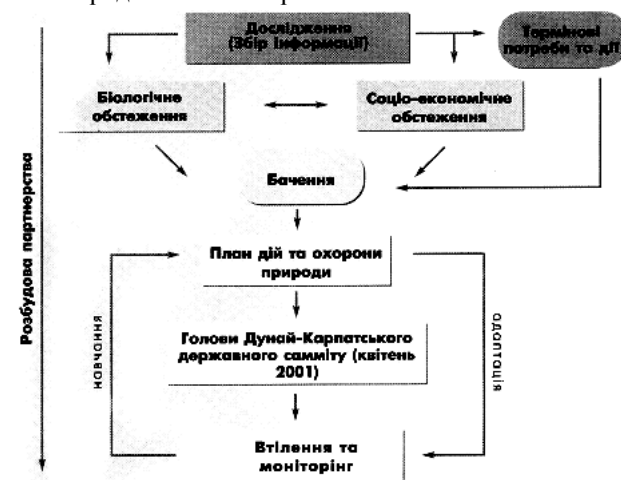

Рис. 1. Процес Ініціативи Карпатського Екологічного регіону

Ініціатива Карпатського Екологічного регіону є прикладом унікальної співпраці більш ніж 50 організацій з семи Європейських країн (Австрія, Польща, Словаччина, Чеська Республіка, Угорщина, Україна), які взяли на себе зобов'язання пропагувати збереження природи та, стійкий розвиток у Карпатах.

Україна є однією з активних країн – учасників Ініціативи Карпатського Екологічного регіону. Серед організацій, які представляють нашу країну в цьому великомасштабному проекті можна назвати такі, як Карпатський біосферний заповідник, екологічний клуб "Карпати", громадську екологічну організацію "Еко-Екс", екологічний клуб "Рутенія", екологічний центр "Тиса", Державний Природознавчий Музей Національної Академії Наук України та багато інших. Всі ці організації активно співпрацюють в рамках Ініціативи з метою збереження унікальної природи Карпатських гір та підтримки місцевої

економіки і культури для майбутньої користі людей, які проживають у самому серці Європи.

Карпатський біосферний заповідник є одним з найбільших заповідників України. Він був створений у 1968 році як державний заповідник (за постановою уряду). У 1992 році – отримав статус біосферного. Загальна площа заповідника складає на сьогодні 53400 га. Завдяки кластерній територіальній структурі заповідник досить повно репрезентує як ландшафтне, так і біогеографічне різноманіття Східних Карпат. Майже 90 % території заповідника вкрито лісами – переважно пралісами. Тут представлені найкраще збережені карпатські екосистеми, які служать осередками для багатьох рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин. 64 види рослин і 72 види тварин, які охороняються у заповіднику, занесені до Червоної книги України. Карпатський біосферний заповідник є одним з найбільших наукових та еколого-освітніх центрів Карпат. Адміністрація заповідника активно працює в напрямку охорони унікальних природних екосистем та освоєння потужного рекреаційного потенціалу, що відповідає стратегічній меті розвитку усього Карпатського регіону.

Екологічний клуб "Карпати" є неурядовою громадською організацією, яка була створена у 1996 році. Головною метою Екологічного клубу є сприяння збереженню та відновленню природи Карпат. Основними напрямками та формами діяльності організації є: збір та аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища, зокрема існуючих природно-заповідних об'єктів та прилеглих до них територій, пошук об'єктів природи, що потребують особливої охорони; розробка рекомендацій щодо оптимізації режиму існуючих природоохоронних територій та підготовка матеріалів для створення нових; сприяння розвитку екологічного туризму в регіоні; проведення екологічної освіти і виховання; участь в екологічних експертизах та ін. З 2000 року екологічний клуб "Карпати" бере активну участь в реалізації проекту WWF "Ініціатива Карпатського Екологічного регіону".

Державний Природознавчий Музей Національної Академії Наук України був заснований у 1870 році. Він є одним з найдавніших музеїв такого типу на Україні, з давніми традиціями ведення наукових досліджень, екологічної освіти та охорони природи. Музей нараховує приблизно один мільйон зразків гербарію, зоологічні, палеонтологічні та геологічні колекції. А його спеціалізована бібліотека налічує майже 100 000 томів. У музеї працює 30 науковців, які проводять дослідження біологічного розмаїття по всій території України, а також співпрацюють з колегами з-за кордону.

Одеський проектний офіс WWF було створено у квітні 1998 року. Основна мета діяльності офісу – сприяти збереженню основних заболочених територій та проекту відновлення "Partners for Wetlands" у дельті річок Дунай та Дністер, а також прибережному регіоні Чорного моря. ОПО WWF активно співпрацює з партнерами KEI на Україні в налагодженні контактів та створенні мережі партнерів та зв'язку з зарубіжними колегами. Представник ОПО WWF Роман Сізо у співпраці з КБЗ веде ще один напрямок діяльності Ініціативи Карпатського Екологічного регіону – ГІС (географічні інформаційні системи).

Ініціатива Карпатського Екологічного регіону є унікальною у своєму великомасштабному екорегіональному підході Працюючи в межах усієї природної частини Карпат, Ініціатива об'єднує людей та зусилля щодо розвитку та збереження природи, незважаючи на політичні та соціальні кордони. Тільки працюючи в такому масштабі, який використовує природа та природні процеси, Ініціатива може мати успіх у досягненні своїх цілей по збереженню природи та стійкого розвитку у Карпатах.

Табл. 1. Карпати у фактах та цифрах

Загальна площа	204 700 км ²
Розміри	Довжина 1500 км, 350 км ширина
Найвищий пік	2665 м, Герлаховський штіт у Високих Татрах, Словаччина
Карпатські країни	Румунія (55 %), Словаччина (17 %), Україна (11 %), Польща (10 %), Угорщина (4 %), Чеська Республіка (3 %), Австрія (1 %)
Витоки найбільших рік	Вісла, Дністер, Прут, Тиса та численні притоки Дунаю
Геологія	Карпатські фліші, з невеликою площею вапняків та гранітів
Населення	16-18 млн.
Головні економічні сектори	Сільське господарство, лісове господарство, туризм, місцева індустрія, видобування корисних копалин
Площа під охороною	16 % під різними формами охорони